

Stručno usavršavanje za direktore, pomoćnike direktora, nastavnike,
saradnike, stručne saradnike, asistente u nastavi iz osnovnih i srednjih
škola na području Kantona Sarajevo

Stručna pomoć djeci u autističnom spektru

Zumreta Jeina, Mediha Arnautalić, Sanela Jeina

JU Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“

Ponašanje – šta nam govori i kako odgovaramo

Sanela Jeina, psiholog

Sarajevo, 19.12.2025.

Zašto ova tema?

- ✓ Svako ponašanje se dešava sa razlogom.
- ✓ Ponašanje je važan i često korišteni oblik komunikacije, a za djecu koja nisu razvila druge vještini jedini dostupan.
- ✓ Razumijevanje signala pomaže u izgradnji bolje komunikacije sa djecom sa ASD, učenju novih načina izražavanja, prevenciji izazovnih ponašanja, kreiranju podrške i efikasnih bihevioralnih intervencija.
- ✓ Kako djeca odrastaju izazovna ponašanja mogu postati veoma opasna i teško ih je kontrolisati.
- ✓ Postoji mogućnost mijenjanja neželjenih obrazaca i učenja novih, ali je važno prepoznati i reagovati na vrijeme.
- ✓ Djeca ne mogu sama, oni trebaju mentore koji će ih voditi na putu odrastanja i učenja.
- ✓ Uloga roditelja je značajna, ali često nemaju dovoljno znanja, iskustva, vremena, snage, niti podrške.
- ✓ Timski rad je jako važan, ali da bi bio djelotvoran treba ponuditi jasnu i usaglašenu strategiju djelovanja.

- Autizam sam po sebi ne prouzrokuje problematična ponašanja, ali teškoće kojega ga karakteriziraju, mogu dovesti dijete do stanja frustracije, anksioznosti, zbunjenosti, impulzivnosti, nedostatka kontrole – što dovodi do izazovnog ponašanja.
- Za većinu djece u autističnom spektru anksioznost je sastavni dio njihove svakodnevnice zbog osjetljivosti nervnog sistema.
- Istraživanja pokazuju da osobe sa autizmom imaju stalno povišeni hormon stresa.
- Prag tolerancije je puno niži na stres nego kod neurotipičnih osoba.
- Prisutan je problem samoregulacije emocija.
- Pokazuju veliku rigidnost u području zone sigurnosti, jednom kada je uspostave bore se svim silama da se granice ne pomjere.

Obilježja autizma

Teškoće u uspostavljanju i održavanju socijalne interakcije

Teškoće u razumijevanju odnosa

Teškoće u socijalno-emocionalnoj uzajamnosti

Teškoće u neverbalnom komuniciranju

Prisustvo stereotipnih ili ponavljajućih obrazaca u ponašanju, interesima i aktivnostima

Insistiranje na rutinama, ritualiziranim obrascima, istovjetnostima

Veoma ograničen opseg interesovanja

Smanjena ili povećana senzorna osjetljivost

AUTIZAM VIDEO.mp4

Pridružene teškoće/ograničenja/stanja koje utiču na funkcionisanje

- Deficit intelektualnog razvoja
- Nerazvijen ili nedovoljno razvijen govor
- Nedostatak inicijative i spontanosti
- Deficit pažnje i hiperaktivnost
- Poremećaji spavanja
- Problemi mentalnog zdravlja
- Epilepsija
- Digestivni problemi (bol u stomaku, zatvor, proliv...)
- Alergije, netolerancija na hranu, infekcije, hormonalni disbalans.....
- Itd.

Djeca sa ASD mogu razviti različita, standardna i atipična, izazovna ponašanja, učestalo i intenzivno, što snažno odražava na njihovo funkcionisanje i svih onih koji brinu o njima ili se nalaze u njihovom okruženju.

Izazovna ponašanja - način komuniciranja djece sa teškoćama u razvoju

Kada je dijete u potrebi, preopterećeno ili dezorganizovano trebamo prepoznati njegovo stanje i razumjeti ga.

- Gladan/na sa - hoću da jedem
- Boli me - treba mi pomoć
- Smeta mi
- Ne želim
- Ljut/a sam.....
- Tužan/na sam.....
- Pospan/a sam
- Ne razumijem.....
- Previše je
- Premalo je

Primjer komuniciranja putem izazovnog ponašanja

Dječak je svaki put nakon što bi majka rekla da pospremi stvari reagovao burno, počeo bi da vrišti i da baca stvari okolo. Majka bi u početku pokušavala da ga smiri, a onda bi ga poslala u drugu sobu na „smirivanje“, dok bi u međuvremenu sama pospremila.

Kada se pojavi izazovno ponašanje važno je da utvrdimo:

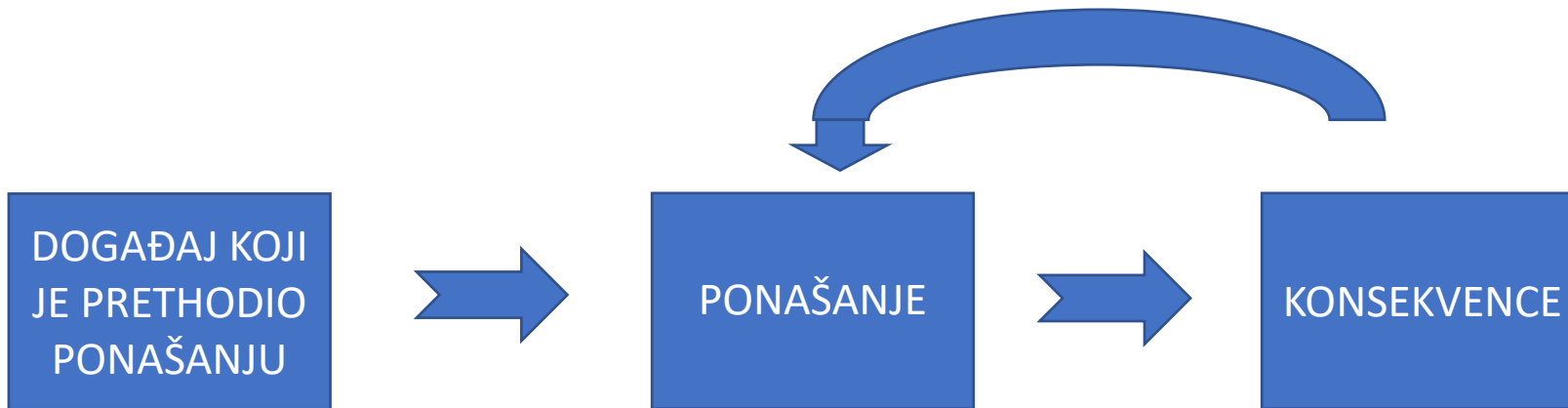
1. Koja je svrha/funkcija ispoljenog ponašanja?
2. Kako se to ponašanje oblikovalo tokom vremena?

Funkcije izazovnih ponašanja

Izazovna ponašanja imaju jednu ili više funkcija:

- Dobijanje pažnje
- Bijeg i izbjegavanje
- Pristup predmetima ili aktivnostima
- Samostimulacija

ABC analiza - pomaže u razumijevanju ponašanja i kreiranju podrške

Postoji mogućnost mijenjanja obrazaca ukoliko se manipuliše događajima prije i nakon problema.

Pitanja koja pomažu u kreiranju intervencija

- Sta je to što dijete radi u konkretnoj situaciji?
- Da li dijete ima svjesnu kontrolu nad tim što radi?
- Koji uslovi predstavljaju okidače za takvo ponašanje?
- Da li su zahtjevi (senzorni, kognitivni, socijalni i emocionalni) veći od djetetovih vještina?
- Da li možemo smanjiti zahtjeve ili pružiti dodatnu podršku?
- Koju svrhu ponašanje ima za dijete (da dobije što želi, zadobije pažnju, izbjegne situaciju ili nešto drugo)?
- Šta želimo da dijete radi umjesto neželjenog ponašanja?
- Kako ćemo ga naučiti?
- Kako da željeno ponašanje postane navika?
- Kako ćemo motivisati dijete da odustane od ranijeg obrasca i koristi naučeni?

Obrazac praćenja ponašanja

PRAĆENJE PONAŠANJA –školska 2024/2025.)

DATUM	MJESTO I VRIJEME	OPIS PONAŠANJA	OKIDAČ	NAPOMENA
18.11.24	Kuća 20:30	Sjedi i negoduje kad mu se neko približi pokušava ga udariti...	15 min prije toga se tužio i nije želio izći iz kuće	Molimo da se odmakne i ostavi kožu smirio se...
19.11.24.	Prodavnica 20:00	udara tuku nogom, rukom, glavom...	krenuli su ljudi, da tuku je zabavljalo nešto kupiti pa se vratili	u prodavnicu, tuku nije želio smiriti se nakon
20.11.24.	Kuća 18:00	plače i udara ako mu se neko pokušava približiti	brat je došao slob. piza se složila, a njegova je ostala u kuhinji	Notak minutu i u time da jede
24.11.2024.	Kuća 15:00	plače i udara tuku rukom tuku je bilo najbliži	jeo je hren i nije više bilo priči	Molimo i otak mu se smiruje i traži da jede puter i med
24.11.2024	Kuća 19:00	plače i udara prvu osobu do koje (tatu-u)	želio se tužiti, a mamo je rekla da pola sata, nakon	kad se isplakao prestao je i otišao da se tužira

15 min se u meni...

Primjer kreiranih intervencija

Osnovne informacije: Učenik pokazuje autoagresivnost, ali se evidentira i agresivnost prema drugima. Okidači prepoznati u prethodnom periodu su: nije dobio šta je želio, ima zabranu da nešto uradi, nisu mu se ispunila očekivanja, gladan je, boli ga glava, misli da nije dovoljno uspješan, čuo je neke zvukove koji mu ne odgovaraju, čuo je da se priča o njemu, postavljeni su zahtjevi koje ne želi ili ne može da ispuni, osjeća zasićenost, napor, dosadu, prejako je svjetlo, Dosljedno je zainteresovan su hranu i cijeve (cijev mora proizvoditi određeni zvuk da bi bila privlačna). Druga interesovanja su uglavnom povremena ili privremena.

PREPORUKE:

- Pripremiti alatke za stimulaciju koje će stajati na vidljivom mjestu (mogu se držati u kutiji na stolu), kako bi imao osjećaj predvidivosti i sigurnosti. Alatka može biti igračka, cjevčica, slatkiš, balon, kartica, masa za modelovanje ili bilo šta drugo za šta pokaže zainteresovanost u određenom periodu. Dakle, zainteresovanost da nešto uradi, dobije, izbjegne ili da ne izgubi se može koristiti za potrebe motivacije. Sadržaji u kutiji se trebaju obnovljati jer dolazi do zasićenja.
- Alatke moraju biti zanimljive i pod kontrolom. Ako nisu neće ostvariti funkciju. Nešto treba da želi, pa će biti motivisan da dobije, ali ako je svjestan da će dobiti pod određenim uvjetima nastojat će da ispuni uvjete i dobije željeno. Mi mu pomažemo da ostvari uvjete i dobije željeno.

- Ponekad neće biti u stanju da zahtjev koji se postavlja ispuni, pa ćemo reducirati zahtjev ili ga privremeno odgoditi, nastaviti motivisati, dovesti ga do bilo kakvog uspjeha i nagraditi trud.
- Preporučeni način u modifikaciji ponašanja se bazira na učestalom i dosljednom korištenju tehnike potkrepljenja truda i poželjnih ponašanja s jedne strane, uz izostanak potkrepljenja neželjenih ponašanja sa druge strane. Tako dolazi do učvršćivanja željenih obrazaca jer ona preuzimaju funkciju, prije svega obezbjeđuju pažnju, dok nepoželjni obrasci jenjavaju jer nisu potkrijepljeni. U našem slučaju, budući da se radi o veoma intenzivnim obrascima svako naše bavljenje učenikom u kontekstu tog ponašanja samo pojačava to ponašanje. Također znamo da i kada ga ignorišemo da pojačava svoje ponašanje. Najefikasnijom se pokazala tehnika preusmjeravanja pažnje. Poenta je da njegovu pažnju što prije preusmjerimo na nešto drugo (aktivnost, a ne dobit) – npr. zadatak da sortira, očisti, donese, odgovori, bilo šta što može da ga okupira. Umjesto da se troši energija za smirivanje, jer često nije djelotvorna, usmjeriti energiju da se nađe aktivnost u kojoj bi se mogao preusmjeriti. Na ovaj način ostajemo usmjereni prema njemu, u pažnji je, ali nije u pažnji nepoželjno ponašanje.
- Pokazalo se da dobro reaguje kada ga se stavi u izbor - npr. da li želi da vidi šta ima u kutiji ili da se kutija podigne na ormar? U ovom slučaju je izbor da dobije ili izgubi priliku. Mogućnost gubitak nečega što potencijalno može biti zanimljivo je automatski motivirajuće. Čim smo dobili njegovu pažnju, dolazimo u poziciju daljeg pregovaranja i mogućnosti da na taj način djelujemo. Stavljanje u izbor može imati različite forme. Važno je da izbor nudi motiv. Ako ima motiv, dobit će želju i kapacitet za uspostavljanje kontrole radi dostizanja cilja.

Prilagodbe puno znače – preventivne aktivnosti

- Prilagođavamo uslove iz okruženja – organizacija prostora i rada, rasporedi, način sjedenja/pozicioniranje, pristup izlazu, regulacija senzornih podražaja, sigurnosne mjere,)
- Optimiziramo zahtjeve i očekivanja u skladu sa trenutnim mogućnostima – npr. pojednostaviti, slikovitije objasniti, razložiti na manje korake, produžiti vrijeme realizacije zahtjeva - praviti češće pauze i sl.).
- Činimo okruženje predvidivim – strukturiranje dnevne aktivnosti
- Koristimo prilagođeni stil interakcije sa djetetom (npr. nježan i tih glas ili glasan i jasan, lagan i jednoličan ili brži i animirani pristup, direktivan ili suptilan....
- Posebno vodimo računa da količina informacija koju apliciramo ne bude izvan opsega trenutnih mogućnosti (npr, koristimo malo riječi ili samo ključnu riječ, jedan zadatak – jedan list, ne više od dvije slike ili dva izbora i sl.), te da imaju dovoljno vremena da ih obrade.
- Vodimo računa da dijete dobije dovoljnu količinu podrške (verbalna, fizička, vizualna, pomagala itd,,), kako bi mu pomogli da što prije dođe do uspjeha.
- U fokusu pažnju su nam tihi signali koji omogućavaju da reagujemo pravovremeno i zaustavimo napad uznemirenosti – budimo svjesni da su to znaci preplavljenosti i da hitno moramo modificirati stvarnost kako dijete ne bi izgubilo osjećaj kontrole.

Potrebna ograničenja, pravila i očekivanja

Svako dijete treba imati ograničenja i pravila, ali je djeci sa teškoćama potrebno puno više podrške da bi naučila da ih poštuju.

„Razumijem da si ljut/ljuta, ali nije ok da se tako ponašaš.“

- Pravila moraju biti jasna, razumljiva i nedvosmislena.
- Konsekvence moraju biti jasne, razumljive i nedvosmislene.

Sistem motivacije

- Potkrepljenje je moćno sredstvo u usvajanju novih vještina i najčešće se koristi u radu sa djecom sa razvojnim teškoćama.
- Ponašanja koja se uče na principu potrepljenja pokazuju tendenciju održavanja.
- Iako se kod neke djece čini da ne postoji ništa što ih interesuje ipak se pažljivim posmatranjem mogu uočiti potencijalni potrepljivači (nekonvencionalni, atipični i specifični za određeno dijete).
- Pretvaramo predmete, aktivnosti i sve što dijete voli u alatke za potrepljenje (objekat koji dijete uvijek spremno uzima kada se nađe u blizini, kojim se bez poticaja igra duže od 15 sek. i čijem se oduzimanju dijete opire može se koristiti kao potrepljivač).
- Kako bismo proširili opseg potencijalnih potrepljivača uparujemo ono što dijete voli sa nekim neutralnim podražajem, koji onda tokom vremena također postaje značajan za dijete.

Efikasnost potrepljenja

- U fazi učenja novog ponašanja potrepljenje mora biti trenutno, neposredno, ne bi trebalo proći duže od 3 sekunde.
- U početnim fazama se preporučuje primjena potrepljenja učestalo, na pojavu željenog ponašanja, uloženi trud, izostanak izazovnog ponašanja.
- Tokom vremena učestalost davanja potkrepljenja se postupno reducira.
- Da bi potkrepljivač bio vrijedan mora imati smisla za dijete i ne bi trebao biti lako dostupan.
- Prečesto korištenje istog potkrepljivača dovodi do zasićenja.

Alternativni obrasci komuniciranja

- Kod korekcije izazovnih ponašanja treba se fokusirati na ono što želimo da dijete radi.
- Nije dovoljno stopirati izazovno ponašanje, njima treba jasna i konkretna instrukcija (poziv na pravilo koje smo ranije uspostavili je odlična intervencija).
- Trebamo utvrditi koji je to obrazac putem kojeg dijete može da nam izrazi ono što želi i da ga uvježbavamo u tome.

Vježba 2. Napraviti plan intervencija

Dječak je učenik I razreda. U spektru je autizma. Ekspresivni govor je prisutan, ali ga vrlo ograničeno koristi za potrebe komunikacije. Razumije jasne, nedvosmislene instrukcije. Privržen je rutinama i voli da se stvari odvijaju prema određenom rasporedu. Roditelji su razvedeni, učestvuju podjednako u odgoju i brizi o dječaku, zajedno sa nanama i dedama, ali nemaju jasan dogovor oko viđanja dječaka, niti oko drugih stvari. U zadnje vrijeme dječak ima napad bijesa kada majka dođe po njega u školu, dok sa ocem odlazi bez problema. Majka misli da je razlog taj što otac dolazi sa autom, a dječak to voli i navikao se, a ona koristi javni prijevoz. Navodi da se osjeća neprijatno kada svi ispred škole gledaju u njih dok „napad“ traje, brine je šta će učitelj pomisliti. Kako bi smirila dječaka kaže mu da će pozvati taksi i on se odmah izreguliše.

Majka također navodi da je njen odnos prema dječaku generalno popustljiv, kao i odnos oca i njegovih roditelja, da su tantrumi dječaka česti i da se dešavaju na različite okolnosti. Jedino njen otac uspijeva ostvariti autoritet.

U školi dječak dobro funkcioniše. Učitelj je zadovoljan kako se ponaša i napreduje, ali ga jako brine situacija pred školom.

HVALA NA PAŽNJI!

sanjeina@yahoo.com

061 226 620